

Tayfun Atmaca, KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN, USAM yayınları, Ankara, 2004.

Küreselleşme ve Globalleşme olgusunun yaygınlaştığı günümüzde, bu konuda yapılan araştırmalar, Akademik çevreler başta olmak üzere, kamuoyunun dikkatini çekmektedir. Araştırmacı Yazar Tayfun Atmaca tarafından hazırlanan “Küreselleşme Çağında Türkiye-Azerbaycan” adlı kitap, yayın hayatımızla buluştu. Akademik formasyonda hazırlanan bu eser, aynı zamanda doktora tezi olarak hazırlanmış. Kafkasya bölgesinin anahtarı konumunda iki ülke olan Türkiye - Azerbaycan ilişkilerinin son on yılını ele alan araştırmada, bölge ülkelerine ışık tutacak önemli gelişmelerin altı çizilmiştir. Kitapla ilgili olarak yaptığımız incelemede şu önemli noktaları tespit ederek, bu alanda araştırma yapan kuruluşları, öğretim elemanlarını, öğrencileri ve okuyucularımızı bilgilendirmek istedik. Böylece, araştırmanın geniş kitlelere ulaşarak hedefine ulaşmasında önemli bir rol üstlenmenin yerinde olacağı kanısındayız;

SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkilerini klasik uluslararası ilişkiler teorisinin argümanlarını esas alarak açıklamaya çalışan bu eserde bazı sınırlamalar kendiliğinden yapılmış olmaktadır. Öte yandan da böyle bir konu, özelliği gereği çok boyutludur. Bu çalışma, her şeyden önce, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin son dönemini içermektedir. Çalışmanın kapsamı, 1991-2003 yılları ile sınırlandırılmıştır. Vakti, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmakta ve her iki millet de esasen aynı kökenden gelmekte ise de, ilişkilerin tarihsel arka planının tüm boyutları ile burada ele alınması eserin kapsamı dışında kalmaktadır. Bu araştırmada, dil, din, tarih, kültür ve soy bakımından aynı özellikleri taşıyan Türkiye ile Azerbaycan arasında son dönem ilişkiler, bir başka ifadeyle bağımsızlık sonrası dönem ele alınmıştır.

Gerçekten de, dünya sistemindeki gelişmelerin sonucu olarak, 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan yeni şartlar, hem Azerbaycan, hem de Türkiye bakımından soğuk savaş döneminde asgari düzeyde tutulan ilişkilerin canlanması için yeni bir milat olmuştur. Bu araştırma, Türk dünyasının önde gelen iki devleti Türkiye ve Azerbaycan'ın yakın geçmişteki ikili ve bölgesel/global düzeydeki ilişkilerini incelediği için her şeyden önce aktüel bir nitelik taşımaktadır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin teorik boyutu ele alınmakta, iki ülke ilişkilerinin analiz edileceği çerçeve tanımlanmaktadır. Günümüzde bir bilim dalı olarak uluslararası ilişkilerin kavramsal ve teorik boyutlarının son derece

genişlediği bilinmektedir. Dünya siyasal sisteminin geneli veya bir alt bölgesindeki olayları günümüzde çok farklı yöntemler ve bakış açıları ile irdelemek mümkün hale gelmiştir. Bununla birlikte, siyasi içeriği baskın olan bu araştırmada Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler, realist teori olarak da bilinen Klasik Uluslararası İlişkiler Teorisinin argümanları esas alınarak incelenmiştir.

İkinci bölümde Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin arka planında yer alan faktörler incelenmiştir. İki ülke ilişkilerinin yakın dönemini inceleyen bu araştırma hiç kuşku yok ki, fiili durumun enstantane fotoğrafını çekmeyi amaçlamaktadır. Bunun objektif biçimde yapılabilmesi için ilişkilerin geçmişi ve üzerine bina edildiği zeminin etüt edilmezi zorunludur. Bu çerçevede öncelikle, Azerbaycan'ın siyasi geçmişi ele alınmıştır. Azerilerin kim olduğu, bağımsız Azerbaycan'ın nasıl ortaya çıktığı, 1990 sonrası dönemde Türkiye'nin bu gelişmeler karşısındaki tutumunun ne olduğu incelenmiştir. SSCB'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan yeni ortama hazırlıksız yakalanan Türkiye'nin kısa sürede pek çok şeyi yapmaya çaba gösterdiği, bunda tam bir başarı sağlayamadığı bir gerçek olmakla birlikte, bugüne kadar gerek Azerbaycan ile gerek Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerde daha önceden öngörülemeyen düzeyde başarılar imza atıldığı da bir vaki'dir. Bu bölümde, iki ülke ilişkilerinde alınan mesafenin yanında yapılamayanlar üzerinde de durularak ve bir perspektif ortaya konulmuştur. Böylece iki ülke ilişkilerinin arka planında yer alan faktörler mümkün olan en geniş çerçevede analiz edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, bağımsızlıktan günümüze kadar geçen süreçte Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde temel işbirliği alanları masaya yatırılmıştır. İkili düzeyde eğitim ve kültür alanında işbirliğinden, ticari ilişkilere, askeri alanda işbirliğine değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca iki ülke ilişkilerinde medyanın rolü ve uluslararası siyasi sistemin ilişkilerin gelişimini ne yönde etkilediği de ele alınmıştır. Gerçekten de SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya ve Kafkas bölgesinde etkinliğini arttıran Türkiye'nin faaliyetleri, bir çok noktada doğrudan veya dolaylı olarak bölge dışındaki güçlerden etkilenmektedir. Güç unsuruna dayanan mevcut uluslararası sistem bir çok alanda Türkiye'nin hareket kabiliyetini sınırlamaktadır. Türkiye'nin Azerbaycan ve diğer Türk cumhuriyetlerine yardım ve desteğinin beklentilerin gerisinde kalmasında Türkiye'nin ekonomik sıkıntıları yanında, dünya siyasi sistemindeki dengelerin de etkili olduğu kuşku götürmemektedir. Tüm olumsuzluklara rağmen Türkiye, Azerbaycan'a her alanda destek vermiştir. Türkiye, bir yandan Azerbaycan'ın siyasi ve ekonomik yapısının modern dünyanın gereklerine uygun olarak yeniden tesis edilmesi için teknik destek sağlamış, öte yan-

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI - I

dan rejim değişikliğinin ardından yaşanan kaos ortamının aşılması ve Azeri-Ermeni çatışmasının çözüme kavuşturulması için rehberlik yapmış ve diplomatik atak başlatmıştır.

Eserin dördüncü bölümünde ise global ve bölgesel uluslararası örgütler içerisinde Azerbaycan-Türkiye işbirliğinin boyutları ele alınmaktadır. Türkiye, 1991 yılı sonunda Azerbaycan'ın bağımsızlık kararını tanıyan ilk ülke olmuştur. Türkiye'nin Azerbaycan'a bu aşamadaki desteği tanıma ile sınırlı kalmamış, bir yandan devlet örgütlenmesinin çağdaş kriterlere göre yeniden düzenlenmesi için teknik destek verilmiş, öte yandan Azerbaycan'ın dünya ülkeleriyle ilişki kurması ve uluslararası örgütlere üye olması için çaba gösterilmiştir. Ayrıca, Ermeni-Azeri savaşıdan olumsuz etkilenen Azerbaycan'a ekonomik yardım yapılmıştır. Bu çerçevedeki yardımlar hiç kuşkusuz ihtiyaçları karşılamaktan uzak kalmıştır. Burada Türkiye'nin ekonomik sıkıntılarında daha çok dünya siyasi sisteminin dengelere dayanan yapısının etkili olduğu açıktır.

Bu bölümde ayrıca Türkiye ve Azerbaycan'ın global ve bölgesel düzeydeki uluslararası örgütler içerisinde ortaya koydukları işbirliği ve dayanışma ele alınmaktadır. Türk diplomasisi, Azerbaycan'ın BM ve AGİT gibi daha geniş spektrumu bulunan uluslararası örgütlerle ilişki ve irtibat kurmasına rehberlik etmiştir. Öte yandan İslam Konferansı Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel düzeydeki uluslararası örgütler içerisinde iki ülkenin yakın işbirliği bu bölümde incelenmiştir. Çalışmanın objektif temellere dayanmasını sağlamak amacıyla bu bölümde ayrıca yeni koşullarda bölge üzerinde siyasi ve ekonomik ağırlığı devam eden Rusya'nın "yakın çevre" doktrinine değinilmiş, Türkiye'nin Azerbaycan başta olmak üzere Türk Cumhuriyetleri ile yakın işbirliği ve dayanışma tesis etme çabasını Moskova yönetiminin nasıl algıladığı ve mukabil olarak neler yaptığı ele alınmıştır.

Klasik uluslararası ilişkiler kuramının argümanları temelinde iki ülke ilişkilerinde fiili durumu analiz eden bu çalışmada aynı zamanda işbirliğinin mevcut boyutları ve potansiyeli üzerinde de durulmaktadır. Türkiye ile Azerbaycan'ın ikili ilişkilerini geliştirmeleri ve uluslararası arenada kolektif hareket etmelerinin Güney Kafkasya'da ekonomik canlanmayı teşvik edeceği ve siyasal istikrarı arttıracığı öngörülmektedir.

Bu çalışmada soru şudur: Türkiye ile Azerbaycan arasında, 1991 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanmasıyla başlayan ve zaman içerisinde yoğunluk kazanan, kapsamı ve yelpazesi genişleyen ilişkiler, Kafkasya bölgesinde siyasi istikrar ve ekonomik işbirliğinin gelişmesi ve

bölgesel entegrasyon çabalarına katkı sağlamış mıdır? İçinde bulunduğumuz dönemde dünya genelinde bir yandan bölgeselleşme eğilimleri, öte yandan küreselleşme eğilimlerinin önem kazandığı bilinmektedir. Bu çerçevede, dışa kapalı, ithal ikame kalkınma politikası izleyen ve SSCB'ye ekonomik ve siyasi bakımdan bağlı olan Azerbaycan'ın bağımsızlıktan sonra kendi ayakları üzerinde durması ve dünya ile bütünleşmesinde Türkiye'nin rolü tespit edilmiştir. Türkiye'nin daha etkili olmasını sınırlayan faktörlerle muhtemel hata ve eksiklikleri ve stratejik planlama noksanlığının alternatif maliyeti de araştırmada ele alınmıştır.

Araştırmanın dikkati çeken en önemli özelliği güncel olmasıdır. 1989 yılında Doğu Avrupa'da patlak veren devrimler sonucunda önce Varşova Paktı dağılmış, Doğu Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonunda kurulan statüko değişmiş, ardından 1991 yılında 15 devletin birleşmesinden oluşan SSCB çözülmüştür. Bu araştırmada, SSCB ardılı devletlerden biri olan Azerbaycan'ın uluslararası toplumda bağımsız devlet olarak yer almasının ardından dış dünya ile kurduğu ilişkilerin bir boyutunu oluşturan Türkiye ile ilişkiler incelemektedir.

Oya AVINCAN

Dan Shapira, AVRAHAM FIRKOWICZ IN ISTANBUL (1830-1832): PAVING THE WAY FOR TURKIC NATIONALISM, KaraM Yayıncılık, Ankara, 2003.*

Avraham Firkowicz, Doğu Avrupa'nın Türk Yahudileri Karaimlerin 19. yy'daki seçkin önderlerinden biridir. Kendisinin bilimsel çalışmaları, siyasi faaliyetlerinden fazla önem arz etmiştir. Şu an bilim dünyasında dil itibarıyla Kıpçak altgrubunda sayılan Karaimleri tam manasıyla etnik şuurda bir topluluk haline getiren ve dahası Doğu Avrupa Yahudiliğinin köklerindeki Türklük tartışmalarını başlatan kişi Firkowicz'dir.

19. yy başları insanların insanlığın kökleriyle ilgili olarak Eski İsrailiyat geleneklerini bir kenara bırakıp, kendi köklerine tam manasıyla bilimsel yollarla bakmaya başladıkları bir dönemdir. Bu dönemde Hint-Avrupa dil birliği çoktan keşfedilmişti ve pek çok bilgin de Ural-Altay bölgesi dillerinin benzerliği üzerinde çalışmaktaydı. Musevilik çalışmaları da aynı yoldaydı. Karaim Yahudileri iki açıdan farklılık gösteriyorlardı. Kuzeybatı Türkçesi'nin (Kıpçak) bir lehçesiyle konuşuyorlardı ve

* Bu makalenin İngilizcesi 29 Ocak 2003 tarihinde Turkish Daily News gazetesinde yayımlanmıştır.